

แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน*
GUIDELINES FOR THE CULTIVATE CONSCIOUS
OF THE FIVE SACRIFICES (BALIKAMMA)
IN THAI SOCIETY AT PRESENT

พระมหาอภิพล อภิพลโ

Phramaha Apipon Apiphalo

พระครูโกศลอรธกิจ

Phrakrukosolattthakit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

สวัสต์ อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University, Thailand

E-mail: apipon_256@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดในเรื่องของการสร้างจิตสำนึก 2) ศึกษาหลักพิธีกรรม 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เสนอแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นตัวแทนผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องพิธีกรรม 5 ได้แก่ 1) กลุ่มพระสงฆ์ และ 2) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 15 รูป/คน โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปเป็นภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างจิตสำนึก เป็นการเรียนรู้และตระหนักถึงความรู้สึกนึกและให้ความสำคัญ เน้นการสอนจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก มี 3 ด้าน ได้แก่ 1.1) ด้านพุทธพิธี การได้รับรู้หรือการมีประสบการณ์ตรง 1.2) ด้านจิตพิธี ความรู้สึกทางจิตใจ ความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งที่ดี และ 1.3) ด้านทักษะพิธี พฤติกรรมหรือการแสดงออกจากผล การเรียนรู้หลังจากการมีประสบการณ์กับสิ่งเร้า 2) หลักพิธีกรรม 5 ประกอบด้วย 2.1) ญาติพิธี ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ใครตกทุกข์ได้ยาก เข้ามาขอความช่วยเหลือก็ไม่ดูตาย 2.2) อติพิธี ได้แก่ การต้อนรับแขก การฝึกตนเองให้เข้าสังคม 2.3) ปุพพเปตพิธี ได้แก่ การทำบุญอุทิศกุศลให้กับผู้วายชนม์ 2.4) ราชพิธี ได้แก่ การบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือประเทศชาติ และ 2.5) เทวตพิธี ได้แก่ การทำบุญอุทิศให้กับเทพที่ปกป้องรักษา 3) แนวทางการส่งเสริมคือ 3.1) ด้านพุทธพิธี ศึกษาหา

* Received 13 January 2019; Revised 23 February 2019; Accepted 3 April 2019

ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม 3.2) ด้านจิตพิสัย สร้างจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดี และ 3.3) ด้านทักษะพิสัย การปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: แนวทางส่งเสริม, จิตสำนึก, หลักพิธีกรรม 5, สังคมไทย

Abstract

The purposes of this study were: 1) to study the concept of the cultivate conscious 2) to study the principles of five sacrifices (Balikamma) that appears in Theravada Buddhism scriptures and 3) to study concept of principles of five sacrifices (Balikamma) in Thai society at the present. The study was quantitative research method by the document and in-depth interviews. Select purposive sampling group to represent people with knowledge about five sacrifices (Balikamma) such as: 1) Buddhist's monk and 2) normal persons for total 15 persons. By analyzing the content and summarizing The research was found that: 1) To cultivate conscious from learning and realize feeling love to other important things, emphasis is placed on teaching ethics in order to raise awareness among learners within 3 parts such as: 1.1) cognitive domain, learning or hand on experience, 1.2) affective domain, psychological feelings or focusing with something, and 1.3) psychomotor domain or expression is the result of learning that occurs after having direct experience with stimuli. 2) The principles of five sacrifices (Balikamma) included with 2.1) Yati Phalee mean give a helping hand to relative who have a trouble, 2.2) Atithi Phalee mean welcoming visitors, self-training to socialize, 2.3) Pubpha Pata Phalee mean making merit and offering to the dead person, 2.4) Racha Phalee mean donation to the country, and 2.5) Thawata Phalee mean making merit dedicated to the deity that protect us. 3) The promotion guidelines are: 3.1) cognitive domain, study for both secular and moral knowledge, 3.2) affective domain, creating a good citizenship consciousness, and 3.3) psychomotor domain, Follow the principles, traditions and religious rituals of Buddhism.

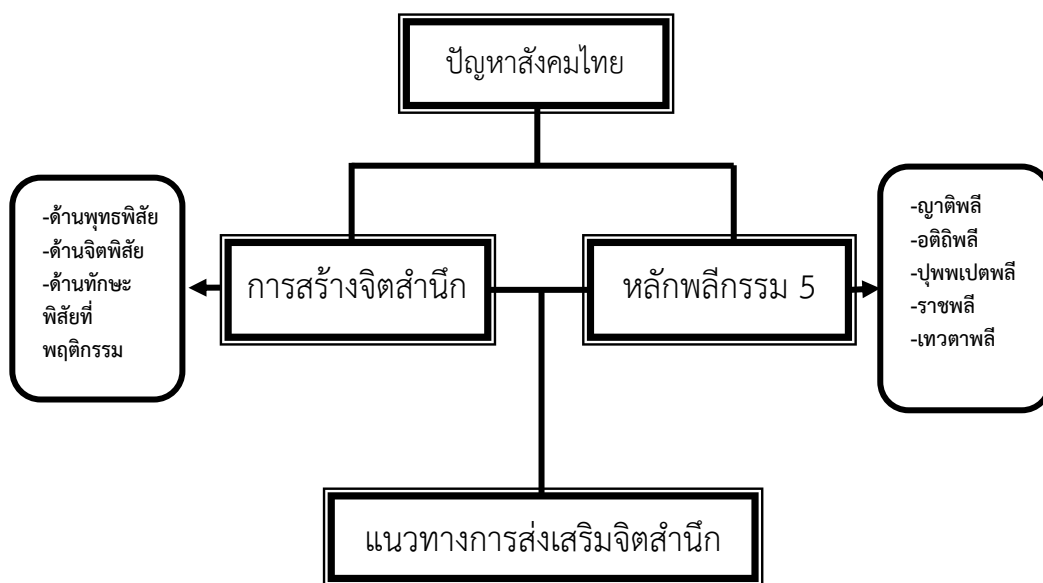
Keywords: Promotion Guideline, Conscious, Five Sacrifices (Balikamma), Thai Society

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่มาพร้อมกับปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย เมื่อสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมโลกเปลี่ยนไปส่งผลให้ช่วงที่ผ่านมาประชากรไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะ ดังปรากฏในผลการสำรวจด้านคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จากการสำรวจโดยศูนย์คุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน, 2561) พบว่า ปัญหาความซื่อสัตย์สุจริต ทุจริตคอรัปชั่น เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมากที่สุด (ระดับความรุนแรง 4.13 จากคะแนนเต็ม 5.00) และจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปัญหามากที่สุด รองลงมาคือปัญหาจิตสำนึกสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ซึ่งอาจสะท้อนการเปลี่ยนไปของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีค่านิยมยึดตนเองเป็นหลักมากกว่าการคำนึงถึงสังคมส่วนรวม ยุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศในระยะยาว โดยการพัฒนาประชากรที่ดีและสมบูรณ์นั้น นอกจากการยกระดับในด้านสุขภาวะและด้านทักษะการศึกษาแล้ว จะต้องพัฒนาด้านค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี ของประชาชนทุกกลุ่มวัยควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ ในการพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัย ให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรม เป็นรากฐานที่สำคัญต่อการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (สมเดช นามเกต, 2561) โดยต้องสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยใช้กลไกทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด ชุมชน และสื่อ ในการปลูกฝังค่านิยมวัฒนธรรม ความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม การยึดมั่นในสถาบันหลัก ความรักชาติและความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะ จิตอาสา รวมทั้งจิตสำนึกร่วมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม (ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน, 2561) ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่สามารถจะทำให้มนุษย์มีคุณธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมเห็นคุณค่าของตนเอง โดยเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวกับความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การพลีกรรม ในทางพระพุทธศาสนา คือ สละเพื่อช่วยหรือบูชา หมายถึง การจัดสรรสละรายได้ หรือทรัพย์บางส่วนเป็นค่าใช้จ่ายประจำ สำหรับการทำหน้าที่เกื้อกูลต่อผู้อื่นและการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจ ถึงการเสียสละ ช่วยเหลือ ในเรื่องพลีกรรมทางหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จะช่วยก่อให้เกิดความสอดคล้องกัน จึงจะนำพาชีวิตไปสู่ความเจริญงอกงามได้อย่างถูกต้อง การประพฤติปฏิบัติที่มนุษย์จำเป็นต้องทำแต่การกระทำนั้นจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับกำลังของผู้ทำและสงเคราะห์ให้แก่สังคมมากน้อยแค่ไหนกับการที่เราอยากได้บุญได้กุศลตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพราะเหตุเป็นปัจจัยให้พวกมนุษย์ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ที่ปรากฏความเลวและ

ความประณีต เพราะมีปัญหาในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและสงสัยต่อเหตุการณ์ที่ปรากฏแก่มนุษย์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีอะไรหลายอย่างที่ไม่เหมือนกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540) ซึ่งแนวทางส่งเสริมการสร้างจิตสำนึก หมายถึง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติการได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้ค่อย ๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามาร่วมมือ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว เป็นต้น (วรรณภา สันป่าแก้ว, 2556)

ดังนั้น การสร้างจิตสำนึก จากการเรียนรู้และตระหนักถึงความรู้สึกและให้ความสำคัญต่อสิ่งต่าง ๆ ต้องเน้นการสอนจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก จากประเด็นข้างต้นทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า หาหนทางต่าง ๆ โดยการสืบค้น ศึกษาวิเคราะห์ นำหลักพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาสำคัญที่ว่า เราจะมีวิธีการอย่างไร ให้ได้ความรู้ความเข้าใจ ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสงบสุขสู่เป้าหมายสูงสุดต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึก

จากภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึก ประกอบด้วย 1) การสร้างจิตสำนึก มี 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านพุทธพิธี 2) ด้านจิตพิธี และ 3) ทักษะพิธีที่พฤติกรรม และ 2) หลักพิธีกรรม 5 ประกอบด้วย 1) ญาติพิธี 2) อดีตพิธี 3) ปุพพเปตพิธี 4) ราชพิธี และ

5) เทวตาพลี ปัจจัยต่าง ๆ นำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีงามต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดในเรื่องของการสร้างจิตสำนึก
2. เพื่อศึกษาหลักพิธีกรรม 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขต

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ที่มีความรู้ในเรื่องพิธีกรรม 5 และผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องพิธีกรรม 5 มากกว่า 5 ปีขึ้นไป แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มพระสงฆ์ และ 2) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวนทั้งหมด 15 รูป/คน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของพิธีกรรม 5 ประการ และหลักธรรมจากพระไตรปิฎก อรรถกถา

1.3 ด้านสถานที่ คือ พื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ โดยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาเรื่องพิธีกรรม 5 มีระยะเวลา 10 ปีขึ้นไป จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงและครอบคลุมเนื้อหา โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ได้เท่ากับ 0.78 – 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย คือ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน และได้หาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach, L. J., 1990) เท่ากับ 0.95 และจัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างจิตสำนึกด้วยหลักพิธีกรรม 5 และ 3) แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 นำผลการสัมภาษณ์ที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้วิธี Content Analysis และสรุปผลโดยภาพรวม

3. การเก็บข้อมูล คือ แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 การสร้างและตรวจสอบการสร้างจิตสำนึกด้วยหลักพิธีกรรม 5 และระยะที่ 3 นำเสนอแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำผลการวิจัยที่ได้มาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ แล้วบรรยายเนื้อหาตามความจริงที่ปรากฏขึ้นโดยต้องอ้างอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี และสรุปเป็นภาพรวม

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวคิดในเรื่องของการสร้างจิตสำนึก พบว่า จากการสร้างจิตสำนึก เป็นจิตฝ่ายที่ดีที่เกิดจากการเรียนรู้และตระหนักถึงความรู้สึกรักและให้ความสำคัญต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น โดยเน้นการสอนจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก ดังคำที่ว่า

“การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการป้องกันการทุจริต ประพจน์มิชอบ ตามหลักคุณธรรมความดีและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันขององค์กร ด้วยกระบวนการพัฒนาแก้ไขปัญหาย่างมีส่วนร่วมของทุกระดับ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างจิตสำนึกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรบ่มเพาะตั้งแต่เด็ก ๆ” (วันนา ใจริน, 2562)

ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลลัพธ์เชิงคุณลักษณะทางจิตใจของมนุษย์ที่ก่อรูปขึ้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล มี 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำให้บุคคลรู้จักหรือระลึกถึงมีความเข้าใจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สามารถวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของสิ่งดังกล่าวได้และนำไปสู่การก่อรูปของจิตสำนึก
2. ด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ อันได้แก่ การมีความสนใจ หรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว โดยมีปฏิริยาสนองตอบการเห็นหรือให้ คุณค่า การจัดระบบของคุณค่า และสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัยที่นำไปสู่จิตสำนึก
3. ด้านทักษะพิสัย หมายถึง พฤติกรรม หรือการแสดงออกที่สามารถจะสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจนที่เรียกว่า บุคลิกภาพ จิตสำนึกของบุคคลจึงเป็นผลการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นหลังจากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ในส่วนนี้ได้ก่อรูปขึ้นในจิตใจของบุคคล ในรูปของความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเป็นคุณลักษณะทางจิตที่ก่อรูปผ่านกระบวนการทางปัญญาเป็นปฏิริยาตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทางสังคม

ทั้งนี้ การเสริมสร้างจิตสำนึกจะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติการให้เห็นตัวอย่าง ที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้จะค่อย ๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและเกิดการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

การศึกษาหลักพิธีกรรม 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาส่วนมากปรากฏในรูปหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับการบวงสรวงเพื่อทำพิธีกรรม อันเกิดจากการไม่รู้และไม่เข้าใจ เป็นเรื่องราวในชาดก ต่อมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระธรรมเทศนาไว้ เพื่อเป็นหลักในการครองเรือน หลักในการใช้ชีวิตทางโลกจะได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลก ไว้ว่า เมื่อขยันทำมาหากิน มีสมบัติมากมายแล้ว ให้หาทางป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ ไข้ราซการ โจร หรือทายาพผู้ไม่เป็นที่รัก อาจจะมาถึงขโมย จี้ ปล้นเอาไป ต้องรู้จักทำตนให้ได้รับความปลอดภัยจากภัยเหล่านั้น ด้วยการทำพิธีกรรม 5 อย่าง ซึ่งเป็นการประกันชีวิตอย่างนักปราชญ์บัณฑิตในทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง พิธีกรรม 5 (อง.ปญจก (ไทย) 22/41/50) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ประกอบด้วย

1. ญาติพิธี คือ สงเคราะห์ญาติ ใครตกทุกข์ได้ยาก เข้ามาขอความช่วยเหลือก็ ไม่ดูตาย รับหาทางช่วยเหลือเกื้อกูลกันไป ทำแล้วเป็นที่รักของหมู่ญาติ

2. อดิธิพิธี ต้องรู้จักการต้อนรับแขก เป็นมนุษยสัมพันธ์ที่สำคัญ ต้องฝึกตนเองให้เข้าสังคมได้อย่างเหมาะสม เมื่อแขกมาเยี่ยมต้องทำให้แขกรู้สึกสบายใจอบอุ่นใจ เหมือนอยู่ที่บ้าน ยามแขกกลับไปจะได้คิดถึง มิตรภาพอันดีงามก็จะกลายเป็นเกลียวสัมพันธ์ที่ กระชับแน่นมั่นคงตลอดไป เราจะเป็นที่รักของเพื่อนมนุษย์ทุก ๆ คน ความเคารพในการ ต้อนรับปฏิบัติสนับการนี้ เป็นหนึ่งในคารวะ 6 อย่าง ที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมาก เพราะ เป็นเส้นทางสู่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

3. ปุพพเปตพิธี ทำบุญอุทิศกุศลให้กับผู้วายชนม์ เพราะในสังสารวัฏอันยาวไกลนี้ ผู้ที่ไม่เคยเกิดเป็นญาติกันนั้นไม่มี ญาติของเราที่ตายไปแล้ว ไม่รู้ว่าไปเกิดที่ไหนกันบ้าง เมื่อเราพอมีทรัพย์สมบัติ ต้องรู้จักนำออกมาทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้หมู่ญาติเหล่านั้น ตั้งแต่ทำบุญอุทิศให้บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ทวด และบรรพบุรุษทั้งหลาย หากญาติเหล่าใดที่ ประมาทไม่ได้สั่งสมบุญไว้ ต้องตกไปในอบายภูมิ ถ้าอยู่ในสถานะที่พอจะรับบุญได้ เราจะได้พ้น จากอภายภาพของความทุกข์ทรมานนั้น หรือที่มีความสุขอยู่แล้วก็จะได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป และถึงแม้ยังตกอยู่ในนรก ไม่สามารถมารับส่วนบุญส่วนกุศลของเราได้ เมื่อพ้นภาวะของสัตว์ นรกไปแล้ว ก็สามารถที่จะมารับบุญที่เราทำไว้ให้ได้

4. ราชพิธี คือ การบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือประเทศชาติ เช่น การเสียภาษีอากร เป็นต้น ช่วยกันพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า เมื่ออาศัยร่มเงา ของต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม ในทำนอง

เดียวกัน เราอาศัยแผ่นดินใด ต้องรู้จักคุณของแผ่นดินนั้น เมื่อประสบความสำเร็จในธุรกิจการงานแล้ว ต้องเสียสละช่วยเหลือชาติบ้านเมืองบ้าง

5. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้กับทวยเทพทั้งหลาย ที่คอยปกป้องรักษาตัวเรา หรืออุทิศให้กับเทวดาประจำเมืองที่คอยดูแลรักษา ไม่ให้ภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้น แล้วผลแห่งทักษิณาทานจะมากได้นั้น พระพุทธองค์ยังทรงสอนว่า ต้องทำบุญกับสมณพราหมณ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ผู้เว้นจากความประมาทหมัวเมา มุ่งฝึกฝนตนจนสงบระงับดับกิเลสได้ หากทำได้เช่นนี้ แม้ทรัพย์นั้นจะหมดไป แต่ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่ ทั้งต่อตนเองและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน เนื่องจากสังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่ผู้คนนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ จึงได้รับการถ่ายทอดค่านิยมในฐานะที่เป็นชาวพุทธ ให้ศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ที่ถูกต้อง และนำไปประพฤติปฏิบัติซึ่งหลักธรรมนั้น เช่น หลักพรหมวิหาร หลักสังคหวัตถุ หลักนาถกรรมธรรม หลักสาราณียธรรม หลักอปริหานิยธรรม เป็นต้น จากการที่สมาชิกในสังคมไทยมีการเรียนรู้หลักคำสอนในศาสนาดังกล่าว จึงมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมค่อนข้างสูง และแสดงออกมาในรูปของความกตัญญูยกย่องต่อบุคคลรอบข้างดังนี้

1. แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5

1.1 ญาติพลี (การสงเคราะห์ญาติ) เพราะเป็นเชื้อสายเดียวกัน เป็นเหล้ากอเดียวกัน เป็นสายโลหิตเดียวกันไม่มีใครสามารถที่จะตัดได้ง่าย ๆ การอุดหนุนจนเจือเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือหรือสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยทรัพย์วัตถุสิ่งของ และนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลและช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในวงศาคณาญาติ ตรงกันข้ามบุคคลผู้มีทรัพย์แล้วไม่รู้จักใช้สอย ไม่ทำบุญกุศล ไม่สงเคราะห์ญาติของตน ถึงแม้จะมีทรัพย์มากมายก็ไม่มีประโยชน์สำหรับตนและคนทั้งปวง

1.2 อติถิพลี (การต้อนรับแขก) การแสดงมารยาทอันดีงามของเจ้าบ้านเป็นคุณธรรมที่ดีที่ทุกคนควรปฏิบัติ ด้วยการทักทายด้วยสีหน้าแสดงความยินดี ด้วยใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ถ้านิททควรแนะนำให้อุทิศกับสามี หรือภรรยา หรือสมาชิกในครอบครัว ควรแสดงความเห็นใจเมื่อแขกมาปรับทุกข์ด้วย อย่าตำหนิหรือตำหนิใครต่อหน้าแขก เวลาแขกกำลังสนทนาอยู่ไม่ควรให้ลูกหลานมาเปิดวิทยุฟัง หรือดูโทรทัศน์ในห้องรับแขก ถ้าเขามาขอความช่วยเหลือ ถ้าพอช่วยได้ก็ช่วยไปตามควร ถ้าช่วยไม่ได้ก็แสดงความเห็นใจ ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

1.3 ปุพพเปตพลี (การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย) การแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกในเรื่อง การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายนี้ ในสังคมไทยปัจจุบัน มักเห็นได้บ่อยมาก ถือว่าเป็นประเพณีปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดเมื่อมีบุคคลที่ตนเคารพรักล่วงลับไป ต่างก็พากันทำบุญเพื่ออุทิศให้ด้วยบุญพิธีต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ ผู้ศึกษาอยู่ภาคใต้ เลยขอยกประเพณีการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ (งานบุญเดือนสิบ) ซึ่งจะทำทุกปีเปรียบเสมือนการรวมญาติ ๆ ที่อยู่ไกลบ้านให้มารวมตัวกันเพื่อทำบุญด้วย ส่วนหลังออกพรรษา ช่วงเทศกาลทอดกฐิน เราจะได้โอกาสสั่งสมบุญที่มีอันสงสมมาก ทำบุญแล้วปลื้มปิติ ก็ย่อมปรารถนาที่จะแผ่บุญกุศลให้แก่หมู่ญาติที่จากไปแล้ว ปรารถนาให้มีความสุขเช่นกัน โดยหลักให้ทำใจใส ๆ นึกถึงชื่อหรือรูปร่างหน้าตาของหมู่ญาติหรือบุคคลที่เราต้องการแผ่ส่วนบุญชนิดจำเพาะเจาะจงให้ แต่จะอุทิศส่วนกุศลโดยรวม ๆ ก็ได้ว่า อิทํ เม ญาติินํ โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาติโย ขอผลบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย ของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงประสบความสำเร็จด้วยเถิด

1.4 ราชพลี (การถวายหลวงหรือบำรุงราชการ) ในการส่งเสริมจิตสำนึกในส่วนราชพลีนี้ ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องเร่งสร้างความสมานฉันท์และความปรองดองให้เกิดขึ้นแก่คนในชาติ คงเป็นเรื่องของการส่งเสริมการเรียนรู้การสอนให้มากขึ้น เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักความสามัคคีกัน ส่งเสริมให้เยาวชนมีความรักชาติ เห็นความสำคัญของเอกลักษณ์ไทย และประวัติความเป็นมาของประเทศชาติ หากเป็นผู้ใหญ่กระทำได้โดยการบำรุงพระราชฯ ช่วยเหลือทางราชการ เสียภาษีให้รัฐ นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึง การเข้ารับเกณฑ์ทหาร เพื่อรับใช้ประเทศชาติก็ถือเป็นจิตสำนึกในเรื่องราชพลีด้วยเช่นกันในสังคมไทยปัจจุบัน ควรส่งเสริมจิตสำนึกในเรื่องราชพลี ด้วยการ ปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องดีงามสู่คน รุ่นหลังเพื่อสืบสานความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้ฝังอยู่ในจิตสำนึกเสมอ รวมถึงสอนมารยาท ประเพณีวัฒนธรรม และภาษาไทยให้ถูกต้องปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้เข้าใจศาสนา สอนหลักศีลธรรม และพาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเพื่อขัดเกลาจิตใจ เช่น ไหว้พระ สวดมนต์ ตักบาตร นั่งสมาธิ การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเสมอ

1.5 เทวตาพลี (การทำบุญอุทิศให้เทวดา) การบูชาสฤง เจริญ วิหารที่เคารพต่าง ๆ ประจำบ้านเมือง ด้วยสำนึกในคุณงามความดี เป็นแบบอย่างที่ดีให้ประพฤติปฏิบัติตาม คอยทำความสะอาดบูรณปฏิสังขรณ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้ดีไว้เป็นอนุสรณ์เตือนสติให้ผู้คนรุ่นหลัง ๆ ปฏิบัติแต่สิ่งดี เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในจิตใจการถ่ายทอดค่านิยมในฐานะที่เป็นชาวพุทธให้ศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ที่ถูกต้อง และนำไปประพฤติปฏิบัติซึ่งหลักธรรมนั้นตามประเพณีนิยมสืบต่อกันมา หลักการการสร้าง จิตสำนึกในการเป็นพลโลกที่ดีอยู่บนพื้นฐานของการวางแผนจัดการอย่าง

เป็นระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการบำรุงรักษาและกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพอย่างชัดเจนโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม พลโลกหรือพลเมืองของโลกที่อยู่ร่วมกันภายใต้กฎข้อบังคับและบัญญัติของกฎหมายอย่างเป็นระเบียบ

2. แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล มี 3 ด้าน ได้แก่

2.1 ด้านพุทธพิธี การถ่ายทอดค่านิยมในฐานะที่เป็นชาวพุทธให้ศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม

2.2 ด้านจิตพิธี การสร้างจิตสำนึกที่ปลูกฝัง บ่มเพาะให้เป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม มากขึ้น โดยการสร้างเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้า ที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ

2.3 ด้านทักษะพิธี การปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ที่ถูกต้อง และนำไปประพฤติปฏิบัติซึ่งหลักธรรมนั้นตามประเพณีนิยมสืบต่อกันมา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาแนวคิดในเรื่องของการสร้างจิตสำนึก เห็นได้ว่า จากการเรียนรู้และตระหนักถึงความรู้สึกและให้ความสำคัญต่อสิ่งต่าง ๆ ต้องเน้นการสอนจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก โดยกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล มี 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านพุทธพิธี การได้รับรู้หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งนั้น 2) ด้านจิตพิธี มีความรู้สึกทางจิตใจ ความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งที่ดี และ 3) ด้านทักษะพิธี พฤติกรรมหรือการแสดงออกจากผลการเรียนรู้ หลังจากการมีประสบการณ์กับสิ่งเร้า เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติซึ่งจะนำพาชีวิตไปสู่ความเจริญงอกงามได้อย่างถูกต้อง เช่นเดียวกับ ชีราพร ทองปัญญา ที่กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึกว่า จิตสำนึกที่เกิดขึ้นของเยาวชนจะทำให้ชุมชนของตนมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำที่ทำให้ชุมชนของตนเกิดการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม เช่น ในเรื่องของสิ่งแวดล้อม เยาวชนจะเกิดความรู้สึกว่าควรทำและเลือกที่จะทำในกิจกรรมหรือสิ่งที่จะช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนมากกว่ากิจกรรมหรือสิ่งที่จะไปพัฒนาด้านอื่นๆ ซึ่งมุมมองของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนจากประสบการณ์ที่ผ่านมาคือ การมองเห็นภาพของ ชุมชนที่เต็มไปด้วยขยะซึ่งถูกทิ้งเกลื่อนกลาดตามสถานที่ต่างๆ ของชุมชน จึงทำให้เยาวชนเกิดการรับรู้และมองเห็นได้ว่าชุมชนของตนมีปัญหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่ควรจะต้องหันมาให้ความสนใจและทำการแก้ไขเป็นอย่างยิ่ง หรือด้านวัฒนธรรมคือ การมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ในด้านวัฒนธรรม (ร่วมสืบทอดประเพณี) และด้านสังคม (ช่วยดูแลรักษาสภาพของโรงเรียน) (ธีราพร ทองปัญญา, 2558)

จากการศึกษาหลักพิธีกรรม 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นได้ว่า หลักพิธีกรรม 5 ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 5 ข้อ ประกอบด้วย 1) ญาติพลี ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ใครตกทุกข์ได้ยาก เข้ามาขอความช่วยเหลือก็ไม่ดูตาย 2) อติถิพลี ได้แก่ การต้อนรับแขก การฝึกตนเองให้เข้าสังคม 3) ปุพพเปตพลี ได้แก่ การทำบุญอุทิศกุศลให้กับผู้วายชนม์ 4) ราชพลี ได้แก่ การบริจาคทรัพย์ช่วยประเทศชาติ และ 5) เทวตาพลี ได้แก่ การทำบุญอุทิศให้กับเทพเทวดาแลปกป้องรักษาตัวเรา ซึ่งหลักพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาส่วนมากปรากฏในรูปหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับการบวงสรวงเพื่อทำพิธีกรรม เนื่องจากขาดการศึกษาข้อมูลทีลึกลง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พระครูจิรัฏฐธรรมนุกูล (ธมมจฺโร/โณมจฺหริต) ที่กล่าวว่า ความเชื่อของคนไทยได้มีมาโดยลำดับเริ่มตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกรรม นรก สวรรค์ เป็นต้น ด้วยความเชื่อนี้เมื่อชาวพุทธทำบุญต่าง ๆ ต้องทำบุญอุทิศกุศลไปให้อันเป็นการสงเคราะห์ต่อญาติมิตรด้วยกันและกันจนมีอิทธิพลต่อสังคมไทยด้านต่าง ๆ คือ 1) ด้านประเพณี มีประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับปุพพเปตพลี การทำบุญอุทิศ แก่ผู้ตาย เช่น ทำบุญสวดศพ ครบ 7 วัน 50 วัน 100 วัน ทำบุญหลังตายบ้างเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายจนกลายมาเป็นขนบ ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในทุกภาคของประเทศไทย เช่น ประเพณีก๊วยสลากของภาคเหนือ พิธีชิงเปรตของภาคใต้ พิธีสารทของภาคกลางและพิธีบุญแจกข้าวของอีสานซึ่งประเพณี เหล่านี้ได้รับการปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน 2) ด้านสังคมไทย เมื่อบุคคลได้สร้างบุญแล้ว และได้ทำการ เจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่น จึงส่งผลให้ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้นจากคุณธรรมภายในจิตใจของตน แต่บุคคลอื่นที่อาศัยอยู่ในสังคมรอบข้างก็ พลอยได้รับความสุขไปด้วยทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแน่นอน และ 3) ด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เปตตพลีมีการทำบุญเพื่อสั่งสมบุญให้กับตนเอง เพื่ออุทิศให้แก่บรรพชน เพื่อบูชาคุณของคน และเพื่อเป็นการบูชาเทพยดาทั้งหลายเปตตพลีนั้นส่งผลโดยตรงและโดยอ้อมแก่พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ เช่น การทำบุญ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา (พระครูจิรัฏฐธรรมนุกูล (ธมมจฺโร/โณมจฺหริต), 2561)

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน เห็นได้ว่า จากสมาชิกในสังคมไทยมีการเรียนรู้หลักคำสอนในศาสนาดังกล่าว จึงมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมค่อนข้างสูง และได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่หลากหลาย ดังเช่นแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ได้แก่ ญาติพลี (การสงเคราะห์ญาติ) อติถิพลี (การต้อนรับแขก) ปุพพเปตพลี (การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย) ราชพลี (การถวายหลวงหรือ

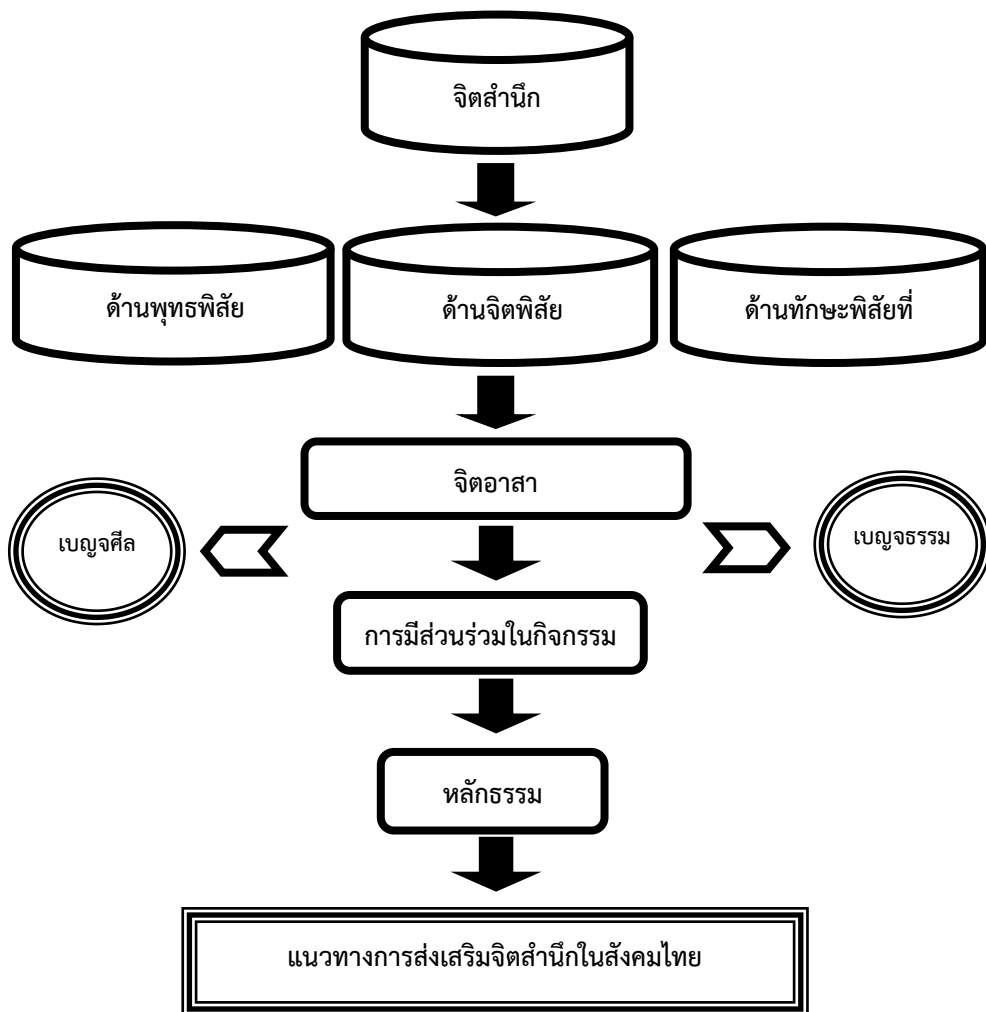
บำรุงราชการ) และเทวตาสี (การทำบุญอุทิศให้เทวดา) และ 2) แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล มี 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านพุทธพิธี การถ่ายทอดค่านิยมในฐานะที่เป็นชาวพุทธให้ศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม ด้านจิตพิสัย การสร้างจิตสำนึกที่ปลูกฝัง บ่มเพาะให้เป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม มากขึ้น โดยการสร้างเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้า ที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ และด้านทักษะพิสัย การปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ที่ถูกต้อง และนำไปประพฤติปฏิบัติซึ่งหลักธรรมนั้นตามประเพณีนิยมสืบต่อกันมา ดังเช่น พระสุระ ญาณธโร (จันทิก) ที่ได้กล่าวถึงการนำหลักธรรมมาส่งเสริมในการจิตสาธารณะที่ว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม ก่อนอื่นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งกายและจิตด้วยหลักอริยสัจ 4 ด้วยการ พัฒนาจิตให้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนากาย พฤติกรรม และสติปัญญา เมื่อมีจิต ที่เป็นกุศลเกิดความสงบ สุข สดชื่น จะส่งผลให้การดำรงชีวิตที่ดี มีสุขภาพดีมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องดีงามเกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม เมื่อมีจิตที่ดีมีคุณธรรมย่อมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ไม่ยาก เพราะจิตที่ดีเป็นฐานความคิดจะนำพาให้เกิดความคิดที่ดีงาม มองโลกในแง่บวก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยเป็นไปตามหลักตามแนวทางพรหมวิหารธรรมที่น้อมนำมาไว้ประจำใจและกำกับความประพฤติตนเองในการแสดงออกต่อผู้อื่น จะเป็นผู้ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อยากให้พ้นทุกข์ชื่นชมยินดีในสุขนั้นและมีจิตใจที่เที่ยงตรงไม่อคติเอนเอียง อีกทั้งต้องการที่จะผูกมิตรไมตรีกับผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความรัก สามัคคีกันในสังคม และยังสามารถสร้างความผูกพันห่วงใยกันตามแนวทางหลักสังคหวัตถุธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน ด้วยการเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การสื่อสารที่สร้างคุณประโยชน์เข้าไปในแนวทางเดียวกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และการพัฒนาจิตสาธารณะ ตามหลักอภิธานิยธรรมอันเป็นธรรมนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรือง เกิดสันติภาพจากความรักความสามัคคีจากการมีส่วนร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (พระสุระ ญาณธโร (จันทิก), 2562)

องค์ความรู้ใหม่

จากสถานการณ์ปัจจุบันเยาวชนขาดความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ การแก้ปัญหาดังกล่าวหากมีการปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีจิตสำนึกสาธารณะ แสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม จะก่อให้เกิดประโยชน์ ในการพัฒนาสังคมโดยรวม สำหรับแนวทางพระพุทธศาสนาหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นเป็นเรื่องการพัฒนาจิตควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมที่

ก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ต่อส่วนรวม นำไปสู่สันติภาพและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมอย่างยั่งยืน จากข้อค้นพบของงานวิจัยและกรอบแนวคิดได้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่คือ “Volunteers Create Awareness Model” หรือเรียกว่า “จิตอาสาสร้างสำนึก” สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในสังคมไทย ต้องเริ่มมาจากคน “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” หรือเรียกว่า “Human Development Center” ซึ่งหมายถึง การมุ่งเน้นสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคอนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม การปลูกจิตสำนึกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ควรยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมดำเนินการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ มีอิสระ เสรีภาพ และมีความเสมอภาค การกระบวนกรเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนโดยการประพฤติปฏิบัติด้วยกรอบเบญจศีลและเบญจธรรม มาเป็นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกด้วยการเสียสละ มีจิตอาสานั้นจะทำให้คนอยู่ในสังคมได้อย่างสันติ และมีความสุข และมีการส่งเสริมการใช้คุณธรรมนำความรอบรู้ เพื่อให้รู้เท่าทันโลกด้วยการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ตระหนักถึง “อรรถประโยชน์ของส่วนรวม” เป็นสำคัญ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 อาสาสมัครสร้างแบบจำลองการรับรู้
Volunteers Create Awareness Model

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ด้านแนวคิดในเรื่องของการสร้างจิตสำนึก เป็นการกล่าวถึงการเรียนรู้และตระหนักถึงความรู้สึกรักและให้ความสำคัญต่อสิ่งต่าง ๆ และมุ่งเน้นการสอนจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านพุทธิพิสัย การได้รับรู้หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ 2) ด้านจิตพิสัย ความรู้สึกทางจิตใจ อันได้แก่ การมีความสนใจ หรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว และ 3) ทักษะพิสัยที่พฤติกรรม หรือการแสดงออกเป็นผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายหลัง

จากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า ด้านหลักพิธีกรรม 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งหลักพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาส่วนมากปรากฏในรูปหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับการบวงสรวงเพื่อทำพิธีกรรม หลักพิธีกรรม 5 ประกอบด้วย 1) ญาติพลี ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ไครตกทุกข์ไต่ยาก เข้ามาขอความช่วยเหลือก็ไม่ดูดา 2) อติถิพลี ได้แก่ การต้อนรับแขก การฝึกตนเองให้เข้าสังคม 3) ปุพพเปตพลี ได้แก่ การทำบุญอุทิศกุศลให้กับผู้วายชนม์ 4) ราชพลี ได้แก่ การบริจาคทรัพย์ช่วยประเทศชาติ และ 5) เทวตาพลี ได้แก่ การทำบุญอุทิศให้กับทวยเทพทั้งหลายที่คอยปกป้องรักษาตัวเรา และด้านแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกในหลักพิธีกรรม 5 คือ 1) ด้านพุทธพิธี ศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม 2) ด้านจิตพิธี สร้างจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดี และ 3) ด้านทักษะพิธี ปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยสรุปโดยรวมได้ว่าการสร้างจิตสำนึกที่ปลูกฝัง บ่มเพาะให้คนมีคุณธรรม จริยธรรมนั้น โดยการสร้างเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ และจะต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็ก เพื่อเติบโตมาจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพในสังคม และประเทศชาติต่อไป ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ศึกษาจิตสำนึกในเรื่องอื่น ๆ ของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะที่ชัดเจน โดยอาจศึกษาตามแนวทางบ้านเชิงคติศึกษา และ 2) ควรศึกษาแนวทางส่งเสริมจิตอาสาตามหลักศาสนาพุทธ - อิสลาม ในสังคมปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ธีราพร ทองปัญญา. (2558). จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนอาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง. วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์, 36(3), 483-497.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- พระครูจิตรธรรมนุกูล (ธมมกโร/โสมจันทริต). (2561). ศึกษาแนวคิดเรื่องปุพพเปตพลีตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). ธรรมญูชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระสุระ ญาณธโร (จันทิก). (2562). การพัฒนาจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา. ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561: เรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณิภา สันป่าแก้ว. (2556). แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงานของเยาวชน. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันนา ใจรีน. (2562). แนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกหลักพลีกรรม 5 ในสังคมไทยปัจจุบัน. (พระมหาอภิพล อภิพล, ผู้สัมภาษณ์)
- ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน. (2561). พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน.
- สมเดช นามเกต. (2561). การปลูกจิตสำนึกทางจริยธรรมในสังคมไทย. วารสารปัญญาปณิธาน, 3(1), 13-27.
- Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.